

International Journal of Advance Studies and Growth Evaluation

বড়ু চণ্ডীদাসৰ "শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তন" এক ভাষাতাত্ত্বিক অধ্যয়ন

*1 মানবেন্দ্ৰ দাস

*1 সহকাৰী অধ্যাপক, অসমীয়া বিভাগ, মাণিকপুৰ আঞ্চলিক মহাবিদ্যালয়, মাণিকপুৰ, বঙাইগাঁও, বোঙ্গাইগাঁও, আসাম, ভাৰত

Article Info.

E-ISSN: 2583-6528

Impact Factor (SJIF): 3.477

Available online:

www.alladvancejournal.com

Received: 22/Nov/2022

Accepted: 26/Dec/2022

*Corresponding Author

মানবেন্দ্ৰ দাস

সহকাৰী অধ্যাপক, অসমীয়া বিভাগ,
মাণিকপুৰ আঞ্চলিক মহাবিদ্যালয়,
মাণিকপুৰ, বঙাইগাঁও, বোঙ্গাইগাঁও,
আসাম, ভাৰত

Abstract

উদ্ভৱকালীন অসমীয়া সাহিত্যৰ এক অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ কাব্যগ্ৰন্থ হ'ল বড়ু চণ্ডীদাসৰ শ্ৰীকৃষ্ণকীৰ্ত্তন। ভাগৱত পুৰাণ, গীতগোবিন্দ আৰু লৌকিক সংস্কৃতিৰ পৰা প্ৰভাৱিত হৈ ৰচিত এই কাব্য মানবিক প্ৰেম আৰু ধৰ্মীয় আধ্যাত্মিকতাৰ এক মানবিক সমন্বয়। ১৯০৯ চনত বিদ্বৎবল্লভ বসন্ত ৰঞ্জন ৰায়ে উদ্ধাৰ কৰা এই পুথিখন অসম্পূৰ্ণ অৱস্থাত পোৱা গ'লেও, ইয়াৰ ভাষা আৰু ৰূপতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্যই প্ৰাচীন পূৰ্ব-মধ্যযুগীয় ভাষাৰ অধ্যয়নত এক বিশেষ স্থান অধিকাৰ কৰিছে। পুথিখনৰ ৰচয়িতা বড়ু চণ্ডীদাস বুলি স্বীকৃত হ'লেও, কবিৰ ব্যক্তিগত পৰিচয়, জন্মস্থান আৰু ৰচনা কাল সম্পৰ্কে নিশ্চিত তথ্যৰ অভাৱ বিদ্যমান, যাৰ ফলত বিদ্বৎ সমাজত মতানৈক্য দেখা যায়। এই প্ৰৱন্ধৰ আলোচনাত শ্ৰীকৃষ্ণকীৰ্ত্তনৰ ধ্বনিতত্ত্ব, ৰূপতত্ত্ব আৰু শব্দতত্ত্বৰ বিস্তৃত বিশ্লেষণ আগবঢ়োৱা হৈছে। স্বৰধ্বনি আৰু ব্যঞ্জনধ্বনিৰ ব্যৱহাৰত প্ৰাক শংকৰী যুগৰ অসমীয়া ভাষাৰ লগত বিশেষ সাদৃশ্য পৰিলক্ষিত হয়। বিশেষকৈ স্বৰৰ অনুনাসিকতা, হ্ৰস্ব-দীৰ্ঘ ভেদৰ অভাৱ, ব্যঞ্জনধ্বনিৰ উচ্চাৰণগত সাম্যতা আদিয়ে এই কাব্য ভাষাক প্ৰাচীন অসমীয়া সাহিত্যধাৰাৰ সৈতে সংযুক্ত কৰে। ৰূপতাত্ত্বিক দিশত নিৰ্দিষ্টতাৰ বাচক প্ৰত্যয়, বহুবচন গঠন, লিংগ, সৰ্বনাম, কাৰক-বিভক্তি আৰু ক্ৰিয়াৰূপ সমূহে গোৱালপাৰীয়া তথা কামৰূপী উপভাষাৰ সৈতে ঘনিষ্ঠ সম্পৰ্ক প্ৰতিপন্ন কৰে। শব্দতাত্ত্বিক দিশত তৎসম, অর্ধ-তৎসম, তদ্ভৱ, দেশী আৰু সীমিত বিদেশী শব্দৰ সংমিশ্ৰণে কাব্যখনৰ ভাষাক সমৃদ্ধ কৰিছে। সামগ্ৰিক বিশ্লেষণৰ পৰা স্পষ্ট হয় যে শ্ৰী কৃষ্ণ কীৰ্ত্তন কেৱল বঙলা সাহিত্যৰ নিদৰ্শন নহয় বৰং অসমীয়া ভাষা সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত এক গুৰুত্বপূৰ্ণ উমৈহতীয়া সাহিত্যিক নিদৰ্শন। এই অধ্যয়নে প্ৰাচীন অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশৰ ধাৰা অনুধাৱনত নতুন দৃষ্টিভংগী আগবঢ়ায়।

Keywords: বড়ু চণ্ডীদাস, শ্ৰী কৃষ্ণ কীৰ্ত্তন, ভাষাতাত্ত্বিক অধ্যয়ন, ধ্বনিতত্ত্ব, ৰূপতত্ত্ব, শব্দতত্ত্ব, প্ৰাচীন অসমীয়া ভাষা, গোৱালপাৰীয়া উপভাষা, উমৈহতীয়া সাহিত্য, মধ্যযুগীয় সাহিত্য।

Introduction

চৰ্যাপদ আৱিষ্কাৰ আৰু প্ৰকাশে পুৰণি সাহিত্যৰ প্ৰতি বিদ্বৎ সমাজৰ আগ্ৰহ বহুগুণে বৃদ্ধি কৰে। ফলস্বৰূপে পুৰণি পুথিৰ অনুসন্ধানত বহুতো পণ্ডিতে আগবাঢ়ি আহে। তেনে অনুসন্ধানৰ ধাৰাবাহিকতাত ১৯০৯ চনত বিদ্বৎবল্লভ বসন্তৰঞ্জন ৰায়ে পশ্চিমবঙ্গৰ বাকুড়া জিলাৰ বন বিষ্ণুপুৰৰ সমীপৱৰ্ত্তী ক্যাঁকিলা গাঁও নিবাসী দেবেন্দ্ৰ নাথ মুখোপধ্যায়ৰ গৃহত এটি অতি প্ৰাচীন পুথি আৱিষ্কাৰ কৰে। পুথিখন তেখেতৰ গোহালী ঘৰত অঘল্লেৰে পৰি থকা এটি ধামাৰ (পুৰণি বাকচ) ভিতৰৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰা হয়। পুথিখন ১৩ টা খণ্ডত বিভক্ত। ইয়াৰে প্ৰথম আৰু শেষৰ খণ্ডটো অসম্পূৰ্ণ। প্ৰথমৰ জন্মখণ্ডটোৰ প্ৰথমৰ দুখিলা পাত নাই। তৃতীয় খিলা পাতৰো প্ৰথম পৃষ্ঠাৰ শেষৰ খণ্ডত কেইশাৰীমান পদ আৰু তাৰ পাছতে থকা সংস্কৃত শ্লোকটোহে পোৱা গৈছে। শেষৰ ৰাধা বিৰহ খণ্ডও

অসম্পূৰ্ণ। পুথিখনৰ মাজেৰে কেইখিলামান পাত পোৱা নাযায়। সেয়ে পুথিখনৰ নাম হয়তো উদ্ধাৰ হোৱা পুথিখনত নাছিল। সচৰাচৰ পুথিৰ আৰম্ভণি অথবা শেষতহে পুথিৰ নাম আৰু ৰচকৰ পৰিচয় দিয়া থাকে। ভূনিতাত চণ্ডীদাসৰ নাম দেখি আৰু চণ্ডীদাসে শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তন লিখিছিল বুলি থকা প্ৰবাদ অনুসৰি বসন্ত ৰঞ্জন ৰায়ে নিজেই পুথিখন 'শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তন' নামেৰে সম্পাদনা কৰি ১৯১৬ চনত বংগীয় সাহিত্য পৰিষদৰ হতুৱাই প্ৰকাশ কৰে। শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তন পুথিৰ ৰচয়িতা বড়ু চণ্ডীদাস বুলি স্বীকৃত হ'লেও, তেওঁৰ জন্মস্থান আৰু ব্যক্তিগত পৰিচয় সম্পৰ্কে নিৰ্ভৰযোগ্য তথ্য প্ৰায় নোপোৱাৰ দৰে। পুথিখনৰ ভিতৰতো কবিজনৰ আত্ম পৰিচয় সম্পৰ্কে কোনো স্পষ্ট উল্লেখ নাই। তদুপৰি পুথিখনৰ কেইখনমান পাত উদ্ধাৰ নোহোৱা হেতু তেওঁৰ জীৱন আৰু পৰিচয় সন্দৰ্ভত বিস্তৃত তথ্য লাভ কৰাটো সম্ভৱ নহ'ল। তথাপি পুথিখনত কবিৰ

পৰিচয়ৰ সৈতে সংযুক্ত দুটা উল্লেখযোগ্য তথ্যহে উপলব্ধ এটা হ'ল তেওঁৰ নিজৰ নাম আৰু আনটো হ'ল তেওঁৰ আৰাধ্য দেৱী বাসলী দেৱীৰ উল্লেখ। এই সীমিত তথ্যৰ ওপৰতেই আজিৰ বিদ্বৎ সমাজে বড় চণ্ডীদাসৰ পৰিচয় অনুধাৱন কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। এই কাব্যপুথিখনৰ আদিৰ পৰা অন্তলৈকে সকলো পাত উদ্ধাৰ নোহোৱাৰ ফলত ইয়াৰ ৰচনাকাল সম্পৰ্কে নিশ্চিতভাৱে কোনো তথ্য লাভ কৰা নাযায়। তদুপৰি, পৰৱৰ্তী সময়ৰ কোনো গ্ৰন্থ বা ঐতিহাসিক নথি-পত্ৰতো বড় চণ্ডীদাস অথবা শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তন পুথিৰ বিষয়ে কোনো উল্লেখ দেখা নাযায়। এই কাৰণেই কাব্যখনৰ কাল নিৰ্ণয় আৰু কবিৰ সাহিত্যিক অৱস্থান সন্দৰ্ভত আজিও বিদ্বৎ সমাজত বহু মতানৈক্য বিদ্যমান।

শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তনৰ ভাষা চৰ্যাপদৰ পৰৱৰ্তী। পুৰণি অসমীয়া বিশেষকৈ মাধৱ কন্দলীৰ ভাষাৰ লগত বড় চণ্ডীদাসৰ ভাষাৰ প্ৰচুৰ মিল দেখা যায়। আনহাতে পুথিখন প্ৰকাশ হৈ ওলোৱাৰ লগে লগে বঙলা পণ্ডিতসকলেও পুথিখনিক বঙলা ভাষাৰ মধ্যযুগৰ প্ৰাচীন নিদৰ্শন বুলি দাবী কৰে যদিও অসমীয়া "ব" বৰ্ণ আৰু ৰূপতাত্ত্বিক বিশ্লেষণৰ বহু সমলে দেখুৱায় যে শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তন অসমীয়া ভাষাৰেই আদিৰূপ। অৱশ্যে তাত বাংলা ৰূপতাত্ত্বিক সমলো থকা কথাটো অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰি। সেয়ে সম্ভৱত ড° সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মাই 'শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তন' পুথিক উমৈহতীয়া সাহিত্যৰ নিদৰ্শন বুলি অভিহিত কৰিছে।

শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তনৰ ধ্বনিতত্ত্ব: স্বৰধ্বনি
শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তন পুথিখনিত ব্যৱহৃত স্বৰধ্বনিৰ সংখ্যা ৯ টা। সেয়া হ'ল আ, আ, ই, ঈ, উ, ঊ, ঋ, এ আৰু ও। ঐ আৰু ঔ স্বতন্ত্রভাৱে পুথিখনিত ব্যৱহৃত নাই যদিও ব্যঞ্জন ধ্বনিৰ লগত গৌণৰূপত একাধিক ব্যৱহৃত দেখা যায়। যেনে দিনে দিনে বড়ি গেল দৈৱকীৰ ৰূপ। ঔ নেত পৰিধান লাসী হাতে মৌহাৰী বাঁশী যে কৃষ্ণ গেলাস্ত গগনে। ঋ ধ্বনিৰ ব্যৱহাৰো সীমিত, কেৱল চাৰিটা তৎসম শব্দতহে ব্যৱহৃত দেখা যায়। শব্দ কেইটা হ'ল ঋগ, ঋতু, ঋষি আৰু ঋষিকেশ। আন শব্দত ইয়াৰ গৌণ চিহ্ন ", " কাৰ ব্যৱহৃত হৈছে।

শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তন পুথিত ব্যৱহৃত স্বৰধ্বনি কেইটা হ'ল-

অ- অষ্টম, অবসৰে, সুঅৰী

আ- আবেক্ষণ, আকুল, আণিল

ই-ইহাৰ বিহানে বুঝিল

ঈ-দুই, তীৰে, খড়ী

উ- উদগমতী, উপজিলা, উঠক

ঊ-দূৰ, আনুসৰ, দূতৰ, ভূজৈ

ঋ- মৃদু, বৃন্দাবন, ঋগ

এ- একদিনে, একলী, এড়ি

ও-ওষ্ঠ, নোৱাইল, ওহাডন

শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তনত প্ৰচলিত অৰ্থাৎ ব্যৱহৃত স্বৰধ্বনিবোৰ অন্য স্বৰধ্বনিলৈ পৰিবৰ্তন হোৱা পৰিলক্ষিত হয়। যেনে- আ আ অনেক > আনেক, অমৃত আমৃত অতিশয় আতিশয়, উ > ও গুপতে > গোপতে, ও > উ গোৱালি > গুৱালি।

স্বৰৰ অনুনাসিকতা শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তনৰ ভাষাৰ এক উল্লেখনীয় বৈশিষ্ট্য। পুথিখনৰ যিকোনো শব্দতে প্ৰয়োজনতেই হওক বা অপ্ৰয়োজনতেই হওক চন্দ্ৰবিন্দুৰ (*) মাত্ৰাধিক ব্যৱহাৰ দেখা যায়। যেনে সুখে, গুণে, মুখে, মৰোঁ, ছাড়োঁ ইত্যাদি, স্বৰধ্বনিৰ এই বিশেষত্ববোৰ প্ৰাক শংকৰী যুগৰ অসমীয়া কবি মাধৱ কন্দলী, হৰিবৰ বিপ্ৰ আদিৰ ৰচনাতো দেখা যায়।

ব্যঞ্জনধ্বনি: শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তনত ৩৭ (সাতত্ৰিশ) টা ব্যঞ্জনধ্বনিৰ ব্যৱহাৰ দেখা যায়। ইয়াৰে ও, ঐ, ঊ, ঋ, ব, আৰু য ধ্বনি শব্দৰ আদ্যস্থানত ব্যৱহাৰ নাই। পুথিখনত অৱশ্যে মাত্ৰ এটা শব্দত "য়" ৰ আদ্যস্থানত ব্যৱহাৰ হৈছে। শব্দটো হ'ল- "য়েবাৰ"। ""

(চন্দ্ৰবিন্দু) আৰু "ং" (অনুস্বৰ) অন্য ধ্বনিৰ লগতহে উচ্চাৰিত হয়। "ঙ" ধ্বনিৰ একক ব্যৱহাৰ নোহোৱাটো ব্যঞ্জনধ্বনিৰ ক্ষেত্ৰত কাব্যখনৰ এক অন্যতম বৈশিষ্ট্য। অৱশ্যে অন্য ধ্বনিৰ লগত সংযুক্ত হৈ শব্দৰ মধ্য আৰু অন্ত্য স্থানত ব্যাপক ব্যৱহাৰ আছে। যেনে শঙ্ক। স্বৰধ্বনিৰ উচ্চাৰণত হ্ৰস্ব দীৰ্ঘ পাৰ্থক্য নথকাৰ দৰে চ/ছ, য/জ/ঝ, ট/ত, ন/ণ, ৰ/ড/ঢ আৰু শ/ষ/স ৰ উচ্চাৰণত কোনো পাৰ্থক্য নাই। মাধৱ কন্দলীৰ ৰামায়ণকে ধৰি সাঁচিপতীয়া পুথিৰ আখৰ জোঁটনিতো এই নীতি বিশেষভাৱে দেখা যায়।

শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তন পুথিত ব্যৱহৃত ব্যঞ্জনধ্বনি সমূহ-

ক- কানে, কুৰবিন্দ, কভোঁ

খ- খনেকে, খণ্ডক, খানি-খানি

গ- গেলি, গোআলী গুণিআঁ

ঘ ঘনঘন, ঘৰক, ঘোলে

ঙ- আপোঙচ, মাঙ্গে, অলঙ্কাৰ

চ- চলিলী, চৰে, চান্দ

ছ- ছাওবাল, ছাড়, ছিঁতি

জ-জাওঁ, জৰিলা, জৈসানে

ঝ - ঝৰত্ৰ, ঝাট, সাঁঝ

ঞ তোঞি, কাহাঞি, তথাঞি

ট-টলে, ঘাটে, নিকটে

ঠ-ঠাত্ৰ, নঠ, দিঠী-দিঠী

ড - ডালী, ডমক, ডাকৰ

ঢ-ঢ-ৰ ব্যৱহাৰ তুলনামূলক ভাৱে কম।

ণ - ধৰণ নজাত্ৰ, নাহিশুণী, গুণিআঁ

ত- তোমেসি, তেহেঁ, তাম্বুল

থ- থিৰ, থানে থানে, পন্তে

দ- দিআৰ, দুখহ, দাৰুণী

ধ-ধিক জাউ, ধামালী, ধৰিহ

ন-নৈল, নেহ, নিন্দ

প- পাত্ৰত, পুছিআঁ, পাইলো

ফ-লাফ, ফুঁকে, ফুৰে

ব-বাসিত, বলয়া, বাজে

ভ- ভৰাআঁ, ভেলা, ভাণ্ডহ

ম- মুখে, মোহোগেলা, মতিমোষে

য- যমুনাৰ পাৰে, যমজ, কল্পযুগ

ৰ-ৰমন্তি, ৰা, ৰএ

ল-লাউ, লৈল, লআঁ

শ-শশিকলা, শিখাইল, পৈশোঁ

য- তোষহ, শিৰীষে, তুষিল

স-সুৰজন, সাজ, সুবল্লৰ

হ- হেনসি, হলদি, দহী

ড়-বড়ষি, এড়িতে, গড়াহলি

ঢ- দাটী, কাচে, চাঢ়িলা

তদুপৰি শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তনত অৰ্দ্ধস্বৰ য় আৰু ৱ, অনুস্বৰ, ঋ আৰু ঋ ৰ ব্যৱহাৰো দেখা যায়। উদাহৰণ স্বৰূপে - আয়িলা, ময়ুৰেৰ পুছ, আয়ৰ, কংস, ৰক্ষণে, আবেক্ষণ, সংহৰিল, শুভক্ষণে, সম্মেক্ষই, তোম্মা, ব্ৰম্মা ইত্যাদি। শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তন পুথিলৈ লক্ষ্য কৰিলে দেখা যায় যে সংযুক্ত ভাৱে "ক্ষ"ৰ উচ্চাৰণ বেছি। দৃষ্টান্ত স্বৰূপে তোম্মাক, তোম্মো, তুম্মি, কাহাই, য়েহ, কেহ ইত্যাদি।

পুথিখনত স্বৰভক্তিৰ জৰিয়তে তৎসম শব্দ, অৰ্দ্ধতৎসম ৰূপ বা সৰলীকৰণ কৰাৰ প্ৰৱণতা দেখা যায়। যেনে- তপত পৰাণ, জতন, দৰশন, পৰভাত (প্ৰভাত), দাডিম (দাডিম্ব), কপূৰ (কপূৰ) ইত্যাদি। তদুপৰি আগম, লোপ, মহাপ্ৰাণী ভৱন, সঘোষী ভৱন, অঘোষী ভৱণ, মিশ্ৰণ আদি ধ্বনি পৰিবৰ্তন প্ৰক্ৰিয়াৰ দ্বাৰা শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তনৰ ভাষাক এক বিশেষ মাত্ৰা প্ৰদান কৰিছে।

ৰূপতান্ত্ৰিক বৈশিষ্ট্য

শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তনত একবচন আৰু বহুবচন দুয়োটাই ব্যৱহাৰ হৈছে। এঘোৰ বুজাবলৈ জোড়, যুগ, যুগল ইত্যাদি শব্দ ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। যেনে শ্ৰীফল জোড়, ভ্ৰূহি যুগল, কল্প যুগ ইত্যাদি। শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তন পুথিত ব্যৱহৃত বহুবচনাত্মক প্ৰত্যয় সমূহ হ'ল- কুল, গণ, জন, দল, লোক, সব, সমাজ আদি। যেনে- যুগকুল, গোপকুল, তৰুগণ, নাৰীগণ, গোপীজন, কমলিনী দল, তৰুদল, দেৱলোক, বহুসব, সখীসব, গোকুল সমাজ, সজন সমাজ আদি। দুই এটা পদত সকলোকে বুজাবলৈ "সম্মাক" শব্দ ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। কেতিয়াবা সংখ্যাবাচক শব্দৰ দ্বাৰাও বহুবচন বুজোৱা হৈছে। যেনে তিন ভূৱন, দুইকুচ, ষোলপন আদি।

নিৰ্দিষ্টতাবাচক প্ৰত্যয়: নিৰ্দিষ্টতাবাচক প্ৰত্যয় ব্যৱহাৰ অসমীয়া ভাষাৰ এক বিশেষ বৈশিষ্ট্য। শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তন পুথিতো নিৰ্দিষ্টতাবাচক প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ দেখা যায়। সেইবোৰ অসমীয়া ভাষাৰ এক অন্যতম উপভাষা গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ লগত মিল দেখা যায়। শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তন পুথিত ব্যৱহৃত নিৰ্দিষ্টতাবাচক প্ৰত্যয় সমূহ-

হ'ল- কুণ্ড, খানী, টি, জন/জনা, গুটি, ফুট, ভাৰ, দল আদি।

যেনে- কুণ্ড-আনলকুণ্ড

খানী সঞ্জে কেহে লআঁ বুল নাতিনীখানী

কথো দূৰ গিআঁ দেখিএ একখানী নাএ

গুটি- বাঁশীগুটি খুইহ তোম্মে কলসি ভীতৰ। মোৰে বাঁশীগুটি দিআঁ যেন দানে।

জন- বন্ধুজন কৰা বিমনে।

টি- একইটি

ফুট- একফুট পানী

ভাৰ- কুন্তল ভাৰ

দল- নলিনী দল

লিংগ: শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তনত স্ত্ৰীলিংগ বুজাবলৈ -ঈ, -ইনী, -উনী, -নী, -অনী প্ৰত্যয় ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। যেনে-নাৰী, নাগিনী, হৰিণী, দাক্ষীণী, নাচুণী, নাতিনী আদি। কেতিয়াবা বিশেষণ শব্দটো স্ত্ৰীলিংগ বুজাবলৈ প্ৰত্যয় ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। যেনে- আবালী, বিকলী, শিশুমতী, দুখমতী ইত্যাদি। শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তনত আ আৰু আল পুংলিঙ্গবাচক প্ৰত্যয়ো ব্যৱহাৰ হোৱা দেখা যায়। যেনে- গোআল, ৰাখোআল, আবাল, ঘটিআল, ভাগিনা আদি।

সৰ্বনাম: শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তন পুথিত মো/মোঁ/মোএ/মোত্র, আম্মে, আম্মেসব, তোম্মাৰা, তো/তোঁ, তোএ, তুক্রি/তোক্রি, তোক্ষেসব, আম্মাৰা, সে, তে, তেহে, আম্মাক, আম্মাৰ, মোহোৰ, তোহোৰ, তাহাৰ - ইত্যাদি সৰ্বনাম ব্যৱহাৰ হোৱা দেখা যায়। ইয়াৰোপৰি এভোঁ, কভোঁ, এহা, যথা, তথা, কেহে, য়েহু, তেহে ইত্যাদি স্থানবাচক, কালবাচক সৰ্বনামো ব্যৱহাৰ হোৱা দেখা যায়।

কাৰক আৰু শব্দ বিভক্তি: শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তন পুথিত চৰ্যাপদৰ দৰে কাৰক আৰু শব্দবিভক্তিৰ ব্যৱহাৰ দেখা যায়।

শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তন পুথিত মূলত এ, ক; ৰ আৰু ত শব্দ বিভক্তিৰ প্ৰয়োগ সততে দেখা যায়। শূন্য বিভক্তিৰ দ্বাৰা কাৰকৰ অৰ্থ প্ৰকাশ কৰা বৈশিষ্ট্য শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তনটো দেখা যায়। কেতিয়াবা একেটা বিভক্তিবোৰে বিবিধ কাৰকৰ অৰ্থ প্ৰকাশ কৰাটো শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তনৰ ভাষাৰ এক উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য। উদাহৰণ স্বৰূপে-

এ- বিধিএ গঢ়িল। (১মা/কৰ্তা কাৰক) নাচএ নাৰদ (১মা/কৰ্তা কাৰক), আনিআ দি আৰ জগন্নাথে (২য়া/কৰ্ম কাৰক)

স্তুতিএ তুষিল হৰি (৩য়া/কৰণ কাৰক)

তোৰে পঠাইল পানে (৪ থী/নিমিত্ত কাৰক)

তোৰ মুখে শুনি (৫মী/অপাদান)

ঘাটে ঘাটি আল (৬ষ্ঠী/সম্বন্ধ পদ)

তোহাৰ বচনে (৭ মী/অধিকৰণ কাৰক)

কঃ কামৰূপী উপভাষাত চতুৰ্থী বিভক্তি বুজাবলৈ দ্বিতীয়া বিভক্তি "ক" ব্যৱহাৰ কৰাৰ দৰে শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তনতো "ক" ব্যৱহৃত হৈছে। যেনে- তাক বৰ লোভ আমাৰ, দূৰক নি, ঘৰক গেলা আদি আকৌ "ক"-ৰ পাছত "লেগি" পৰসৰ্গ যোগ দি নিমিত্তাৰ্থ প্ৰকাশ কৰাৰ নিয়মো শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তন পুথিখনিতো একেদৰে আছে- তাক লাগি, তোমাক লাগি, আপন কাজক লাগি, ইত্যাদি।

মাঅক বুয়িল (২য়া/কৰ্মকাৰক)

ৰঃ পদুমাৰ বী (৬ষ্ঠী/সম্বন্ধ পদ)

বিচনীৰ বাঅ (৬ষ্ঠী/সম্বন্ধ পদ)

আম্মাৰ থানত (৬ষ্ঠী/সম্বন্ধ পদ)

তঃ খনেকে ভূমিত ৰহে (৭ মী/অধিকৰণ কাৰক)

ভূজয়ুগ কৰিকৰ জানুত লুলে (৪ থী/নিমিত্ত কাৰক)

বাপেত নাহি লাজে (৬ষ্ঠী/সম্বন্ধ পদ)

তদুপৰি আপাদান কাৰক বুজাবলৈ "শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তন"ত "হৈতে" পৰসৰ্গৰ ব্যৱহাৰ হোৱা দেখা যায়।

যেনে- কথাঁ হৈতে, গোঠে হৈতে ইত্যাদি।।

ক্ৰিয়া: শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তন পুথিত বৰ্তমান, অতীত, ভৱিষ্যত তিনিওটা কালৰে ক্ৰিয়াৰূপ দেখা যায়।

বৰ্তমান কালৰ প্ৰথম পুৰুষৰ প্ৰত্যয় "ওঁ"। যেনে- দেখোঁ তোম্মাৰ পসাৰ। পসি লুকাওঁ। মোৰ জাওঁ আদি। দ্বিতীয়-পুৰুষত হ, হা। যেনে- এবাৰ ৰাখহ, পুনৰপি যাহা, ইত্যাদি।

বৰ্তমান কালৰ অনুজ্ঞা ৰূপ: দ্বিতীয় পুৰুষত ইহ, ইআৰ, অ/অহ।

যেনে- বাঁশগুটি খুইহ, মোকে দি আৰ আভয় ইত্যাদি। তৃতীয় পুৰুষত উক। যেনে পড়ক তাৰ কন্ধ।

অতীত কালৰ বিভিন্ন ক্ৰিয়া ৰূপ: পাতিল, বহিলা, আনিল, দিলেক, মাইল, বুলিল, বুয়িল, গাইল, আইল, কৈল, উপজিল, আছিলাহোঁ, গেলান্তি, পুছন্তি, কৰন্তি, কহিতোঁ ইত্যাদি।

ভৱিষ্যত কালৰ ক্ৰিয়া ৰূপ: কি বহিব ভাৰ তোৰ, কহিব, হৈব, এড়িবোঁ, ৰাধা কি কৰিবি, বুধি, ভুজিবি তো লিখিত ফল, তনু হৈবে লাউ আদি।

নঞাৰ্থক ক্ৰিয়া: ধাতুৰ আগত উপসৰ্গৰ দৰে ন, না, নাই, নহো আদি বহুৱাই নঞাৰ্থক ক্ৰিয়া গঠন কৰা হৈছে - শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তন পুথিত। যেনে- না বুৱাসি, না বোল নাবোল, না জানসি, নেত পাটোল না পিন্ধিবোঁ, না পিন্ধিবোঁ, সিসত সিন্দুৰ, উন্মত নহ কাছাক্ৰি, থিৰ নহে মনে, তোৰ যোগ নহো মোওঁ, নহো সতন্তৰ ফল নাহিব। কেতিয়াবা "ন" চিনটো শব্দটোৰ লগত যুক্ত হৈ যোৱাও দেখা যায়। যেনে নাৰিলোঁ, নাইল ইত্যাদি

অসমাপিকা ক্ৰিয়া: শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তন পুথিখনৰ ভাষাত আ-প্ৰত্যয় বেছিভাগ ক্ষেত্ৰতে অসমাপিকা ক্ৰিয়া হিচাপে ব্যৱহাৰ হৈছে যদিও কেতিয়াবা কেতিয়াবা ঞ্ৰা, ই-ৰো ব্যৱহাৰ দেখা যায়। যেনে- লআঁ, দিআঁ, চিন্তিআঁ, হাসি, সজাআঁ, বসি, পুডিআঁ, এড়িঞা, সুনি আদি।

কৃদন্ত পদ: ধাতুৰ পাচত অতে, ইতে আৰু অন্তা/অন্তে প্ৰত্যয় যোগ কৰি বৰ্তমান কৃদন্ত পদ আৰু আ, ইয়া, ইত আৰু ইল প্ৰত্যয় যোগ কৰি অতীত কৃদন্ত পদ গঠন কৰা শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তন পুথিত পৰিলক্ষিত হয়। যেনে-বৰ্তমান কৃদন্তঃ জিঅতে নাএৰে, পাপ বুলিতে মাৰস্তাক যে নামাৰে, জিয়ন্তে ময়িলোঁ আদি।।

অসমীয়া ভাষাত থকাৰ দৰেই ভাৱৰ গভীৰতা প্ৰকাশক পুনৰুক্ত শব্দৰ ব্যৱহাৰ শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তনৰ এক বিশেষ বৈশিষ্ট্য। এনে বিচিত্ৰ ৰূপৰ পুনৰুক্তিয়ে পুথিখনৰ ভাষাক অনন্য মাত্ৰা দিছে। উদাহৰণ স্বৰূপে- খনে খনে, থানে থানে, ঘৰে ঘৰে, দিনে দিনে, পাচে পাচে, বনে বনে ইত্যাদি।

শব্দতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্য: তৎসম, অর্ধ তৎসম, তদ্ভৱ, দেশী, বিদেশী, প্রবাদ প্রবচন, ধন্যাত্মক শব্দ আদিৰ সমাহাৰেৰে শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্তন পুথিৰ শব্দ সম্ভাৰ সমৃদ্ধ হৈছে।

তৎসম শব্দ: শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্তন পুথিত বহুতো তৎসম শব্দৰ ব্যৱহাৰ দেখা যায়। যেনে ঋষি, গুণ্ডা, ঈশ্বৰ, কেশ, জলদ, ঘৃত, তৰু, শীতল, কুণ্ডল, ঘট, চৰণ, ক্ষত্ৰিয়, আদিত্য, উত্তম, বেদ, মহী, যম, ৰাম, হৰি, সদৃশ, কেশ, জলদ, ৰাজহংস, উতপল, ভ্ৰমৰ, ঈষত, দধি, দুগ্ধ, বচন ইত্যাদি।

অর্ধ তৎসম শব্দ: তপত, দৰশন, ধৰম, পদমা (পদ্মা), ভকতী (ভক্তি), বাৰিষা (বৰ্ষা), উতপতি (উৎপত্তি), সৰগ (স্বৰ্গ), মুকুতি (মুক্তি), শকতি (শক্তি) ইত্যাদি।

তদ্ভৱ শব্দ: মাউলানী (মাতুলানী), নেআলী (নৱমল্লিকা), আখৰ (অক্ষৰ), চান্দ (চন্দ্ৰ), মিছা (মিথ্যা), বাছা (বৎস), সাপ (সৰ্প) ইত্যাদি।

দেশী শব্দ: ৰাট, খাঁখাৰ, ছিনাৰী, গোহাৰি, তাম্বুল, ডমৰু, হাডন, আনচানে, ঘুসঘুসা, নোয়াইল, ছোলঙ্গ, ৰাঁপ, ধল, পো, নাড়ী ইত্যাদি।

বিদেশী শব্দ: শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্তন পুথিত বিদেশী মূলৰ বিশেষকৈ আৰবী ফাৰ্চী শব্দও দুই চাৰিটা পোৱা যায়। যেনে- খৰমুজা, গুলাল, কামান, আফাৰ, আপোষ, মজুৰিআঁ, আদৰাহ, ফান্দে আদি।

ধন্যাত্মক শব্দ: ৰানবুন, সূচক ৰুচক, হলাহলী।

প্রবাদ প্রবচন: শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্তন পুথিত ব্যৱহৃত প্রবাদ প্রবচন সমূহ-

ললাট লিখিত খণ্ডন না জাএ (অথ দান খণ্ডঃ)

আপনাৰ মাঁসে হৰিণী জগতৰ বৈৰী।

যে থানে সুচী না যাত্ৰ তথাঁ বাটি বহা এ।

দেখিল পাকিল বেল গছৰ উপৰে।

অসমীয়া ভাষাৰ লগত শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্তনৰ সম্পর্ক: সৃষ্ণভাৱে নিৰীক্ষণ কৰিলে শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্তনৰ ভাষাৰ সৈতে অসমীয়া ভাষাৰ বুৰঞ্জীৰ বিভিন্ন স্তৰৰ সাদৃশ্য দেখা যায়।

আধুনিক অসমীয়া: মান্য ভাষা আৰু বিভিন্ন উপভাষাৰ মাজেদি;

প্রাচীন অসমীয়া: বৈষ্ণৱ আৰু অনা বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ মাজেদি।

অসমীয়া "ৰ" বৰ্ণটোৰ ব্যৱহাৰ শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্তনৰ সমগ্ৰ পুথিখনতে পোৱা যায়।। ৰূপতত্ত্বৰ ক্ষেত্ৰটো বৰ্তমান কালৰ ঔ: ধৰো, জাওঁ (শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্তন), অসমীয়া ধৰোঁ, যাওঁ।। তাসমাপিকা ক্ৰিয়াৰ বিভক্তি শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্তন - অসমীয়াটো ব্যৱহাৰ হৈছে। যেনে- সুনি, (অসমীয়া শুনি)।

অসমীয়া ভাষাত ব্যৱহাৰ হোৱাৰ দৰে শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্তনৰ ভাষাটো খানী, গুটী আদি নিৰ্দিষ্টতা বাচক

প্রত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ দেখা যায়।

অসমীয়া ভাষাত ন্যস্তৰ্থক ৰূপ গঠনৰ ক্ষেত্ৰত ক্ৰিয়াৰ আগত ন বহাৰ দৰে, শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্তনৰ ভাষা ৰূপটো দেখা যায়। যেনে- নাধৰ, ন্যজানো ইত্যাদি।

স্ত্ৰীলিঙ্গ বুজাবলৈ ঈ আৰু নী অসমীয়াৰ দৰে শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্তনটো ব্যৱহাৰ হৈছে। যেনে নাতিনী, তোলনী ইত্যাদি।

আধুনিক অসমীয়াত ব্যৱহাৰ হৈ থকা আৰু পুৰণি অসমীয়াত ব্যৱহৃত বহুতো শব্দ শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্তন পুথিত পোৱা যায়। উদাহৰণ স্বৰূপে- ঘড়িআল (ঘৰিয়াল), ঠাই, আউ (আয়ুস), ৰাট (ৱাল্ট), দীঘল, নই, সেআলী (শেৱালী), বিআৰী (জীয়ৰী) ইত্যাদি।

References

1. গোস্বামী ড. উপেন্দ্ৰ নাথ অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ, সমৃদ্ধি আৰু বিকাশ
2. শইকীয়া বৰা (সম্পাদনা) বড় চণ্ডীদাসৰ শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্তন।
3. শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰ নাথ: অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত।
4. চৌধুৰী, ড. কৰ্মী (সম্পাদনা) শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্তন।
5. কামিল্যা চৌধুৰী, মিহিৰ: শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্তন
6. বন্দোপাধ্যায়, অসিত কুমাৰ: বাংলা সাহিত্যৰ ইতিবৃত্ত
7. বায়ন, ভৱজিৎ: অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী
8. চট্টোপাধ্যায়, সুনীতি কুমাৰ: The origin and development of Bengali Language
9. সেন, সুকুমাৰ: বাঙ্গালা সাহিত্যৰ ইতিহাস
10. সেন, সুকুমাৰ: ভাষাৰ ইতিবৃত্ত
11. মুখোপাধ্যায়, ধ্ৰুৱ কুমাৰ: বড় চণ্ডীদাস, শ্ৰী কৃষ্ণ কীৰ্তন (সম্পা.)
12. কাকতি, ড: বাণীকান্ত: Assamese its formation and development
13. ভট্টাচার্য, অমিত্ৰসূদন: বড় চণ্ডীদাসেৰ শ্ৰী কৃষ্ণ কীৰ্তন।
14. বন্দোপাধ্যায়, ড: অসিত কুমাৰ: বাংলা সাহিত্যৰ ইতিবৃত্ত
15. শৰ্মা দলৈ, ড: হৰিনাথ: অসমীয়া সাহিত্যৰ পূৰ্ণ ইতিহাস
16. শৰ্মা, ড: হেমন্ত কুমাৰ: অসমীয়া সাহিত্যৰ দৃষ্টিপাত
17. মহন্ত, ড: সুবাসনা: উদ্ভৱকালীন অসমীয়া ভাষা